

7. Там само, ф. П-1, оп. 1, спр. 414, арк. 81.
8. Там само.
9. Там само, арк. 89.
10. Там само, ф. П-1, оп. 1, спр. 823, арк. 76.
11. Там само, арк. 78.
12. Там само, спр. 589, арк. 3.
13. Там само, ф. П-2, оп. 1, спр. 20, арк. 99–100.

Статья освещает особенности архива Станиславского обкома КП(б)У с точки зрения его информативности в вопросах событий освободительной борьбы украинцев на территории Станиславской области в 1944–1960 гг. Она характеризует специфику размещения документов о борьбе советской власти с националистическим подпольем в фондах архива. Также анализируются общие особенности этих документов.

Ключевые слова: Станиславская область, освободительная борьба, партархив, обком КП(б)У, фонд, опись, документ, дело.

The article characterize features of archive of Stanislaw obkom KP(b)U from the point of view of its informing in relation to the events of liberation fight of Ukrainians on the territory of Stanislaw region in 1944–1960 years. It characterize specificity of ordering of the documents about fight of soviet power against nationalist underground in the archive funds. The character of these documents and its general features are analyzed.

Keywords: Stanislaw region, liberation fight, Partarchive, obkom KP(b)U, fund, anagraph, document, file.

УДК 94: 061. 233 (447.85/.87)

Петро СІРЕДЖУК

ПОВСТАНСЬКІ АКЦІЇ, ДІЯЛЬНІСТЬ МІЛІЦІЇ, ЧЕКІСТІВ З ЛІКВІДАЦІЇ РУХУ ОПОРУ НА ТЕРИТОРІЇ ГАЛИЦЬКОЇ ГУЦУЛЬЩИНИ У ЗВЕДЕННЯХ РАЙОННИХ ТА ОБЛАСНОГО ВОЄННИХ КОМІСАРІАТІВ (ДРУГА ПОЛОВИНА 1940-х – 1950-ті РОКИ)

Уперше в українській історіографії в науковий обіг вводяться розсекречені матеріали Жаб'євського (Ф. Р. 752), Надвірнянського (Ф. 768), Яблунівського (Ф. Р. 770), районних і Станіславського (Ф. 753) обласного військових комісаріатів, які розповідають про успішні акції українських повстанців проти радянського тоталітарного режиму сталінської доби. Ці документи також свідчать і про заходи у відповідь супроти повстанців радянських правоохоронних органів: міліції, держбезпеки, внутрішніх військ і поступову ліквідацію ними руху Опору на теренах Галицької Гуцульщини.

Ключові слова: повстанці, чекісти, дільничний інспектор, стрибки – бійці винищувальних загонів, районний воєнкомат, обласний воєнкомат.

Зведення райвійськкоматів Прикарпаття як історичне джерело дослідження повстанського руху на територіях Галицької Гуцульщини, а також Прикарпаття в цілому досі ще ніким у науковий обіг не залучалися. Пояснення банально просте: зовсім недавно їх розсекретили, а тому вони не були доступними для широкого загалу науковців і краєзнавців.

Мета розвідки – проінформувати вчених, краєзнавців, громадськість про наявність важливих відомостей до історії повстанського руху в населених пунктах регіону, а також про боротьбу з ним з боку міліції та чекістів, внутрішніх військ, прикордонників. Звісно, ці документи, які відклались у фондах № 753 (Станіславський обласний військовий комісаріат), № 770 (Яблунівський районний військовий комісаріат) та інших, є тенденційними, адже складені з

ідеологічних постулатів радянської доби, як правило, росіянами. Для них це не національно-визвольний рух гуцулів, а звичайний побутовий бандитизм, а тому до них необхідно підходити з критичної точки зору. Звісно, що з наявних матеріалів ми використали лише дециму – тільки окремі факти з декількох справ тільки для інформування, а повне їхнє опрацювання лягає на плечі тих науковців і краєзнавців, які будуть торувати прокладену нами дорогу.

Практичне значення тематичної статті полягає в тому, що масив невідомих матеріалів нового виду першоджерела дозволить дослідникам більш достовірно відобразити національно-визвольний рух українців у післявоєнний час радянської доби на західноукраїнських землях. Наявний фактичний матеріал також можна успішно використовувати в краєзнавчих дослідженнях, а також при написанні історичних нарисів населених пунктів Галицької Гуцульщини та в узагальнюючих працях із цієї проблематики.

Отже, дещо з хроніки подій того часу:

1944 р.

5 жовтня в Соколівці Косівського району повстанці забрали списки призовників і з ними відійшли в ліси, а в Шешорах напали на кур'єра, який віз списки призовників до Косова і забрали їх у нього.

10 жовтня 1944 р. із Косова до Заболотова на призовний пункт на чолі з лейтенантом Григорієм Медведєвим та трьома бійцями винищувального загону було направлено 35 призовників. По дорозі на межі Вербівця і Рожнова вони були обстріляні і оточені повстанцями та забрані до лісу, щоправда, ранений в ліву руку офіцер зумів утекти і був направлений у госпіталь у Станіслав¹.

У Космачі Яблунівського району 6 жовтня 1944 р. о 5 годині ранку загін повстанців з 100 осіб напав на команду прикордонників НКВС з 16 осіб, який охороняв склад прикордонного загону. Бій між обома сторонами тривав до 10. 30 години ранку, тобто до тих пір, поки не підійшло їм підкріплення. В результаті бою загинуло двоє прикордонників, а чотирьох поранено. Цього ж дня повстанці поранили і старшого лейтенанта прикордонників. Ранених було відправлено на лікування в госпіталь у Коломию².

За листопад – грудень у Кутському районі повстанці спалили 15 будинків, два мости, знищили 26 осіб польського й 3 – українського походження³.

1945 р.

2 січня. У с. Кобаки Кутського району повстанці знищили культармійця Фінчука, одного селянина і двох жіночок. Цього дня на дорозі Косів – Кути підірвалася машина з людьми на закладеній міні.

10 січня. Косів. Начальник Косівського районного воєнного комісаріату капітан Закіров доносив обласному комісару в Станіславі, що Радянською Армією Косівський район звільнено у вересні 1944 р., але досі там радянська влада встановлена тільки в чотирьох населених пунктах: Вербівцю, Косові, Старому Косові й Смодному. Решта десять сільських рад знаходяться під повним контролем бандерівців, а тому в них працівники районного військового комісаріату не можуть проводити ніякої роботи з обліку й призову військовозобов'язаних⁴.

Того дня о дев'ятій годині ранку на дорозі Косів – Рожнів Кутського району група повстанців чисельністю близько 30 осіб напала на поштовий віз Косівської райконтори зв'язку, який направляли до Заболотова, і відкрила по ньому неприцільну стрільбу. Підвода з поштою зуміла прорватися до Рожнова неушкодженою, проте вбито працівника спецзв'язку. У вбитого забрано 18 таємних пакетів. Повстанці відійшли в ліс кобацького напрямку⁵.

19 січня. На території Кутського району повстанці пошкодили сім-вісім кілометрів телефонного зв'язку. Винних радянські правоохоронні органи не знайшли⁶.

З 30 січня до 25 березня 1945 р. органами міліції Яблунівського району арештовано сімох повстанців: чотирьох рядових, станичного в Стопчатові, зв'язківця з Верхнього Березова й господарника з Текучі, а також склад, у якому зберігалася чотири друкарських машинки, два телефонних апарати, чотири гвинтівки, п'ять гранат, 250 патронів, носильні речі.

Начальник державної безпеки Яблунівського району Огорелишев слабо займався розкриттям оунівського підпілля. За період його роботи було заарештовано трьох станичних і 20 рядових бандитів-повстанців, виявлено дев'ять складів з провіантом і зброєю, у яких збе-

рігалося 165 центнерів зерна, один міномет, два станкових кулемети, 25 гвинтівок, а також виселено 51 родину. У військових операціях проти УПА вбито 152 бандитів-повстанців. Працівники районного комітету державної безпеки пограбували в Яблуніві двох літніх людей, а самих знищили⁷.

8 лютого. Під час виконання бойового завдання з ліквідації підрозділу 200 повстанців, якими командував якийсь “Дон”, засланий чекістами з області для оперативних цілей, у селі Кривоброди тодішнього Коломийського району були поранені п’ять осіб: у ногу – начальник 2-го відділу Коломийського районного воєнкомату лейтенант Печников Костянтин Олексійович, боєць загону прикриття Ленгуш Едуард В’ячеславович і троє інших. У цьому бою з радянського боку в ліквідації повстанського підрозділу взяло участь 120 осіб, у тому числі: 25 осіб партійного активу, 12 військових військового комісаріату, 25 працівників міліції та 60 бійців прикордонного полку НКДБ СРСР. З “переможної” реляції встановлено, що повстанці понесли втрати вбитими 60, а в полон взято двоє осіб. З трофеїв переможцям дісталось 38 гвинтівок, один міномет, семеро коней, кавалерійське сідло. Радянськими військовиками тоді ще знищено склад боєприпасів: 26 ящиків мін і штаб, у котрому живцем згоріла дівчина, яка чинила відчайдушний вогневий опір⁸.

2 березня. З Яремчанського районного військового комісаріату втекло четверо повстанців: В.В.Гринюк, Ю.В.Гринюк, Гуцуляк й Унучок, які сюди прийшли з повинною. Вони в Микуличині того ж району вчинили терористичний акт: забили в сільраді родину з п’яти осіб, спалили будинки комсомольців Бойко і Макарина⁹.

1 червня. Воєнком Надвірнянського району гвардії майор Раданюк доповідав облвоєнкому: “Населення с. Зелена вороже відноситься до радянської влади: не ходить на збори, ніяких податків не признає і їх не платить. Із цього села походять ватажки бандерівців «Довбуш» і «Іскра». Родини сільських активістів забрано до лісу”¹⁰.

5 вересня. О 10 год вечора в с. Хімчин Кутського району повстанський підрозділ чисельністю 15–20 осіб напав на групу самооборони села. У результаті бою загинув голова сільської ради. Цього дня в Кобаках повстанці поранили секретаря Кутського райкому комсомолу й секретаря сільської ради¹¹.

18 вересня. У Черганівці Косівського району повстанці знищили майора прикордонних військ¹².

23 вересня. У Смодна Косівського району повстанці ліквідували місцевого жителя, який займався ковальством¹³.

25 вересня. Повстанці в Прокураві Косівського району зібрали місцевих селян на збори, на яких закликали гуцулів боротися проти радянської влади та вступати в їхні ряди, а в с. Хімчин пограбували молокозбиральний пункт¹⁴.

29 вересня. У Лючі Яблунівського району повстанці спалили дві хати: бійця винищувального загону та секретаря комсомольської організації Цикотського Василя Івановича¹⁵.

30 вересня. Уночі повстанці в с. Текуча Яблунівського району спалили хати бійців винищувального загону комсомольців Семенюка Івана Васильовича, Симчича Іллі, працівника районної газети Мосюка Дмитра, інструкторів райкому комсомолу Габорака Миколи Івановича, Габорака Василя Олексійовича, Голдищука Василя Олексійовича, Макійчука Петра Юровича, а в Акришорі чотирьох бійців винищувального загону: Бойчука Михайла Васильовича, Запісяка Івана Юровича, Запісяка Миколи Олексійовича та Рижучука Василя Миколайовича, які були комсомольцями¹⁶.

4 жовтня. Уночі повстанці в селі Текуча Яблунівського району спалили хату Петра Поповича¹⁷.

7 жовтня. У Прокураві Косівського району повстанці знищили шістьох працівників сільради, а в райцентрі Косові – кандидата в члени партії директора райпромкомбінату Босчка¹⁸.

11 жовтня. Повстанці в с. Хімчин спалили найкращу в Косівському районі семирічну школу. Тієї ночі в с. Старий Косів повстанці вбили допризовника Робенюка, який працював поштарем і був комсомольцем вузла зв’язку¹⁹.

16 жовтня. У селі Великий Рожан Кутського району повстанці замінували дорогу, на міні підірвалася машина 19 стрілецького батальйону: семеро бійців отримали важку контузію²⁰.

29 жовтня. У селі Великий Рожан Кутського району повстанці замінували дорогу, на міні підірвалася машина 33 прикордонного загону, яка з прикордонниками поверталася до Кут: троє бійців отримали важкі поранення, а п'ятеро бійців – контузію. Машина згоріла²¹.

7 листопада. У Снідавці Косівського району повстанці провели збори селян, на яких здійснювали антирадянську пропаганду²².

У ніч на **9 листопада** 1945 р. між Яблуновом і Коломиєю було пошкоджено телефонний зв'язок. За термінологією документа “банда” зрізала 12 телефонних стовпів. З **12 на 13 листопада** 1945 р. вона повторно пошкодила телефонний зв'язок. Того дня в с. Великий Рожан Кутського району пограбовано сільську раду, а голову сільради вбито²³.

12 листопада. У Пістині Косівського району повстанці вбили п'ятьох бійців і капітана, які їхали до Косова на автомобілі²⁴.

1 грудня. Повстанці боївки СБ УПА із Заріччя Яремчанського району брали участь у підпалі лісозаводу в Делятині, який від червоного півня зазнав великих збитків²⁵.

15 грудня. У Надвірній повстанцям удалося знешкодити комсорга місцевого лісозаводу Григораша²⁶.

18 грудня. Уночі повстанський підрозділ з 15–20 осіб, одягнутий у червоноармійську форму, озброєний кулеметами й автоматами, напав у селі Татарів Яремчанського району на магазин, а також пограбував лісопромкомбінат: забрали горілку, 300 метрів тканини, чоботи, роздягнули директора підприємства²⁷.

31 грудня. На трасі Надвірна – Станіслав повстанці зробили засаду й обстріляли машину з радянським активом: убито працівника продовольчого торгу²⁸.

1946 р.

5 січня. У Микуличині Яремчанського району повстанці повісили комсомольця Василя Дмитровича Додорова²⁹.

11–18 січня. З повинною до влади прийшло 24 колишніх повстанців³⁰.

18 січня. У Білих Ославах Яремчанського району в бою з радянськими правоохоронними органами загинуло шестеро повстанців.

26 січня. У селах Кутського району для ліквідації повстанського руху радянським і партійним керівництвом розставлено військові гарнізони. Ця акція проти повстанців була не вельми вдалою, бо вони й надалі успішно вели боротьбу проти існуючого сталінського тоталітарного режиму. Зокрема, у с. Малий Рожан згаданого району повстанці з вогнепальної зброї обстріляли місцеву сільську раду з метою зриву виборів до Верховної Ради СРСР³¹.

30 січня. Повстанці в с. Середній Березів Яблунівського району зірвали міст³².

28 березня. У с. Білі Ослави Делятинського району чекістам удалося виявити й підірвати чотири повстанських бункери зі зброєю та радіопередавачем³³.

19 квітня. У с. Луг Яремчанського району боївка “Вовка” забрала із собою одного й ліквідувала сімох бійців винищувального загону – стрибків³⁴.

22 квітня. У с. Вербовець Косівського району повстанці поширили листівки антирадянського змісту, а також збирали кошти у фонд УПА³⁵.

30 квітня. Уночі в с. Вербовець на Косівщині повстанці знищили дільничного інспектора міліції й бійця винищувального загону, а інші порозбігалися³⁶.

4 травня. Повстанці в Дорі Яремчанського району ліквідували бійця винищувального загону – стрибка. Цього дня вони зробили невдалий напад на будинок бійців винищувального загону в Річці Косівського району³⁷.

7 травня. У ніч на 8 травня в с. Космач Яблунівського району повстанці пограбували сільський магазин, з якого забрали товарів на шість тисяч радянських карбованців, а також напали на станицю бійців винищувального загону. Самих стрибків розігнали, а одного з них повісили. Їхню трофейну зброю – два кулемети й 19 гвинтівок – забрали із собою. Тієї ж ночі в селі Середній Березів того ж Яблунівського району повстанці пошкодили телеграфну лінію і вбили місцевого жителя³⁸.

12 травня. У сусідньому з Дорою селі Ямна Яремчанського району повстанці знищили дільничного міліціонера³⁹.

13 травня. Оперативники – чекісти зуміли викрити бункер повстанців з іноземною зброєю та боєприпасами в Микуличині Яремчанського району⁴⁰.

14 травня. На дорозі, що веде з Косова до Пістиня, повстанці зробили засідку й поранили другого секретаря Косівського райкому партії Головка Андрія Яковича та голову Пістинської сільської ради Бейсюка Андрія Петровича⁴¹.

19 травня. У ніч на 20 травня в Хімчині Кутського району повстанці взяли із собою в ліс сімох стрибків, а дільничного інспектора міліції вбили. Нічні гості забрали всю документацію сільського органу самоврядування – сільради⁴².

23 травня. За даними обласного воєнного комісаріату встановлено, що боївка СБ УПА “Левка” вбила директора Делятинського лісокомбінату М.Одливаного⁴³.

26 травня. Повстанський підрозділ СБ УПА “Левка” у Чорних Ославах Яремчанського району вчинив напад на обійстя бійця винищувального загону Мельничука і вбив його матір та сестру, а в с. Луг того ж району ліквідував жителя села М.Турченяка⁴⁴.

29 травня. Боївка, яку очолював “Кордуб”, у с. Верхній Ясенів Косівського району вчинила напад на заставу та вбила п’ятьох і поранила шістьох радянських прикордонників. Тут доречно зазначити, що краєзнавці М.Андрусак, а також М.Гушул “Кордуба” вважають агентом МДБ УРСР⁴⁵.

30 травня. Одягнуті у форму прикордонників повстанці в Черганівці Косівського району вбили дільничного інспектора міліції Є.С.Слюсаря та п’ятьох бійців – стрибків винищувального загону А.І.Боечка, Ю.І.Крицкалюка, В.А.Мицкана, Н. В.Мицкана і Н.Н.Ринтина⁴⁶.

2 червня. Повстанці в селі Люча Яблунівського району знищили двох бійців провладного винищувального загону, по-місцевому гуцулами охрещеного стрибками та їх командира.

3 червня. У с. Яворів Косівського району повстанці пошкодили телефонний зв’язок, а в сільській раді знищили всю документацію та пограбували магазин сільпо. У сусідньому селі Річка того дня добре озброєний повстанський загін напав на адміністративний будинок стрибків і спалив його, а в с. Брустори повстанці спалили клуб і зруйнували кіноустановку⁴⁷.

4 червня. У районному центрі смт. Жаб’є серед білого дня повстанці вбили голову райвиконкому. Того дня боївки “Левка” і “Лева” здійснили напад на військовий гарнізон у селі Заріччя Яремчанського району⁴⁸.

8 червня. У с. Рафайлів (нині – с. Бистриця) Надвірнянського району повстанці з місцевого молокоприймального пункту забрали всю молочну продукцію.

20 червня. “Стариш” учинив напад на Ворохту Яремчанського району: вбито комсомолку Гуменюк⁴⁹.

21 червня. У с. Рафайлів на Надвірнянщині повстанці спалили лісозавод – по-місцевому тартак. Того ж дня в с. Вербовець поблизу Косова вони вбили жителя села Василя Івановича Робенюка та його дружину⁵⁰.

25 червня. У с. Дора Яремчанського району повстанці спалили лісосклад, на якому згоріло 120 кубічних метрів лісової деревини для новобудов радянської держави⁵¹.

30 червня. У селах Косівського району та самому Косові розвішано 50 національних прапорів з нагоди чергової річниці проголошення Акта відродження української державності у Львові⁵².

3 липня. Повстанці в Білих Ославах Яремчанського району вбили голову сільської ради Гуменюка, а в сусідніх Чорних Ославах поранили дільничного інспектора міліції та двох бійців винищувального загону⁵³.

10 липня. У с. Космач Яблунівського району з влаштованої засідки на дорозі Яблунів – Космач повстанцям удалося прицільним вогнем убити лейтенанта міліції, а інших – поранити⁵⁴.

2 серпня. У Лючі Яблунівського району повстанці поранили двох районних уповноважених із заготівлі хліба для радянської держави⁵⁵.

11 серпня. У с. Шибене Жаб’євського району повстанці вбили двох офіцерів прикордонників. Зброю й одяг убитих забрали із собою⁵⁶.

25 серпня. Повстанці забрали із собою в ліс мешканця с. Микитинці Косівського району Підлетейчука Іллю Тихоновича⁵⁷.

28 серпня. Одягнені у військову форму офіцерів Радянської Армії повстанці вбили члена ВЛКСМ кіномеханіка Івана Кучеренка та його помічника Михайла Левицького в Микитинцях Косівського району⁵⁸.

29 серпня. У селі Яворів Косівського району повстанці вбили комсомольця-призовника Шкрібляка Федора Юровича⁵⁹.

1947 р.

2 березня. На північній окраїні міста Косів оперативний уповноважений РВ МВС Іванченко виявив в одному з будинків трьох повстанців. При вході в будинок йому назустріч вийшли двоє у формі солдат внутрішніх військ Радянської Армії та один у цивільному. На вимогу пред'явити документи один з них з пістолета вистрілив у Іванченка й легко поранив. Скориставшись замішанням уповноваженого міліції, незнайомці кинули в дім гранату й утекли. Будинок від вибуху гранати згорів, працівник міліції нових ушкоджень не зазнав⁶⁰.

23 березня. Серед білого дня повстанці в с. Ільці Жаб'євського району знищили бійця винищувального загону та водія районного відділу МДБ УРСР⁶¹.

25 березня. Горішній Іспас. Тут о 16 год дня повстанці повісили двох активістів села та в бою знищили двох солдатів органів МВС УРСР. Повстанцям удалося відійти без утрат⁶².

26 березня. У Гуцулівці Коломийського району о 18 год повстанці автоматним вогнем обстріляли двох працівників міліції: один з них Томенчук загинув, а другого важко поранили⁶³.

3 квітня. У Березові Яблунівського району повстанці вбили другого секретаря райкому партії, забрали із собою в ліс живим начальника паспортного відділення і працівника райвно. Повстанці відійшли в ліс без будь-яких утрат. Того ж дня в Іспасі Коломийського району повстанці знищили молодшого лейтенанта міліції М.Гаврилюка та двох бійців: рядових міліції Гадайчука та Кушнірчука⁶⁴.

18 квітня. На дорозі Пістинь – Косів за кілометр від центру села повстанці із засади обстріляли голову сільської ради Солтасюка. У ході бою останній загинув. Повстанці без утрат відійшли в ліс, а бійця винищувального загону поранили⁶⁵.

3 червня в приміщенні сільської ради с. Шипіт Косівського району проходили збори селян. На варті стояло п'ять бійців винищувального батальйону. Повстанці вийшли з лісу й непоміченими підійшли до стрибків: трьох розстріляли впритул – Івана Петровича Сорохана, Василя Петровича Мочернюка та Василя Івановича Юр'яка, а двох роззброїли. З трофеїв здобули один автомат і чотири гвинтівки⁶⁶.

13 червня. О 3-й годині вночі восьмеро повстанців, одягнених у військову форму Радянської Армії, у с. Вербовець Косівського району зняли сплячого вартівника – бійця винищувального загону й зайшли в приміщення будинку, де розміщався винищувальний загін. Там з піраміди забрали зброю й потім розбудили сплячих і впритул розстріляли командира винищувального загону Василя Олексійовича Бойчука, бійця Івана Федоровича Микитюка. За опір повстанці теж упритул розстріляли бійця Василя Юровича Пасайлюка, а із собою забрали в ліс В.Н.Лаюка, який спав на посту. З трофеїв забрали три автомати та вісім гвинтівок винищувального загону⁶⁷.

14 серпня. О 20 год 30 хв група повстанців у с. Зелена Надвірнянського району обстріляла сільських активістів: педагогів місцевої школи – комсомольців: двох місцевих і двох присланих зі східних областей України. Вони вбили двох учителів, а директора школи взяли із собою до лісу. Інструктор райкому комсомолу, який мав зброю, зумів утекти⁶⁸.

1948 р.

У ніч на **2-го лютого** невеликий загін повстанців з 18 осіб у с. Яблунця Яремчанського району зломив двері сільради і забрав сейф, де зберігалася цінна документація, в тому числі іменний список військовозобов'язаних⁶⁹.

13 березня в с. Горішній Іспас Коломийського району повстанці в час демонстрації кінофільму “Син полку” знищили кіноустановку, електродвигун та прокатну кінокартину, а самого кіномеханіка набили. Загальні збитки державі склали 20 000 радянських карбованців⁷⁰.

10 травня о 5 год дня на межі сіл Ворохта і Татарів Яремчанського району із-за кущів був обстріляний директор Ворохтянського ліспромкомбінату Кузнецов, який отримав сім кульових поранень і був знайдений на дорозі мертвим без документів і обмундирування⁷¹.

У ніч на **16 травня** в селі Заріччя Надвірнянського району біля своїх хат повстанцями повішено чотирьох осіб: лісника Стельмашука і його дружину, обліковця лісзаводу Бакая, робітника-стаханівця Делятинського ліспромкомбінату Василя Абрам'юка⁷².

17 травня в с. Микуличин Яремчанського району повстанці в ліс забрали місцевого коваля. Повстанців каральні органи не затримали⁷³.

25 травня. У с. Космач Яблунівського району повстанці повісили фінансового агента Реведжука. Того дня вони у цьому районі розвісили національні прапори в селах Лючки, Нижній Березів і Середній Березів. У згаданих селах серед місцевого населення велася активна пропаганда, що скоро почнеться війна Сполучених Штатів Америки з Радянським Союзом⁷⁴.

3 червня о 23 год ночі двома вистрілами з пістолета повстанцями через вікно була вбита в Яремчі секретар райкому комсомолу Єлизавета Гнатюк⁷⁵.

8 липня. Виконуючий обов'язки начальника Яблунівського воєнкомату гвардії старший лейтенант Захаров зазначив, що після розформування сотні "Білого" повстанці створили бойові групи з 4–5 осіб, котрі в даний час діють "із-за вугла" і посилено залякують населення, пропагують серед нього тезу, що в скорім часі почнеться війна з Америкою.

10 липня о 14 год дня в Микуличині Яремчанського району солдатами військ МДБ УРСР убито чотирьох повстанців: командира боївки "Шугая", його брата та ще двох бойових побратимів. У числі трофеїв вилучено один угорський кулемет з повним бойовим комплектом, два радянських автомати і дві німецьких гвинтівки⁷⁶.

У ніч на 11 липня в с. Пнів Надвірнянського району повстанцями було повішено двох жінок за те, що подали заяви до вступу в місцевий колгосп⁷⁷.

11 липня о 13 год 30 хв у Жаб'ю четверо повстанців у формі прикордонників у хаті Кікінчука Юрія Андрійовича з вогнепальної зброї розстріляли голову колгоспу Василя Івановича Ллюка (1911 р. н.), доярку Параску Миколаївну Ллюк (1922 р. н.), тяжко поранили бригадира Василя Васильовича Чуперчука, тяжке поранення в живіт отримав колгоспник Онуфрій Кузьмич Гаучак (1896 р. н.), а також тяжко поранено колгоспника Миколу Пилиповича Галамасюка (1894 р. н.)⁷⁸.

Уночі **16 липня** в Уторопах повстанці вбили комсомольця, директора неповної середньої школи с. Космач Яблунівського району Василя Івановича Чукура 1928 р. н. У вирокі відмічалось, що останній був убитий за те, що виховував дітей у комуністичному дусі, а також за створення піонерських організацій серед учнів⁷⁹.

21 липня на межі Ворохти і Татарова Яремчанського району повстанці в кількості 15 осіб затримали машину Ворохтянського ліспромкомбінату із заготівельником Дягтером, який віз до Делятина на місцевий маслозавод кілька бочок масла, зібраного від місцевого населення в рахунок держпоставок, котрих забрали разом із собою та заготівельника, а водія з людьми відпустили⁸⁰.

24 липня в смт. Яблунів повстанці вчинили невдалий замах на життя воєнкома Яблунівського районного військового комісаріату майора Олексія Івановича Рябикіна, а також відкрили вогонь по будинку, де мешкав капітан Парубець. Жертв не було⁸¹.

28 серпня. У селі Космач Яблунівського району о 16 год повстанці вчинили напад на солдат військового гарнізону, які їхали на возі з Яблунова до села. У результаті нападу поранено солдата та двох коней. Повстанці втрат не зазнали⁸².

28 серпня. Уночі повстанці здійснили невдалий напад на Яблунівський районний відділ МДБ УРСР, а також на табір німецьких військовополонених у Лючі, який знаходився за два кілометри від районного центру⁸³.

29 серпня. В Яблуніві невідомі поширили листівки ОУН й УПА⁸⁴.

3 грудня. У ніч на 4 грудня в с. Середній Березів Яблунівського району органи МДБ УРСР зробили засаду на повстанців. На вимогу чекістів вийти з дому ті відмовилися. Тоді з дозволу начальника районного відділу МДБ УРСР дім підпалили. Після цього повстанці вийшли й були спіймані чекістами та доставлені в районний відділ МДБ УРСР в Яблуніві. Під

час перестрілки один повстанець отримав важкі поранення в ділянку живота й по дорозі помер. У повстанців при собі була зброя: пістолети системи “ТТ” та автомати. Уцілілий повстанець назвав себе “Кривоніс” і командиром повстанської сотні. Чекісти в ході бою втрат не зазнали⁸⁵.

1949 р.

8 січня. О 2 год уночі при підході до рідного дому в Кривополі Жаб’євського району із засади, влаштованої районним відділом МДБ УРСР, убито помічника чотового (пом. Командира взводу) Пігуляка Василя Михайловича, який мав псевдо “Скорий”. Про його прихід чекісти були проінформовані місцевими секретними агентами – сексотами⁸⁶.

3 квітня. Уночі на горі Кострич у с. Жаб’ю при виході з бункера солдатами МДБ УРСР були вбиті повстанці Іван Васильович Палійчук (1910 р. н.) уродженець села Берестечко (до 1946 р. Ферескуля) на кличку “Дух”, Марія Петрівна Конищук (1925 р. н.) із Жаб’єго, повстанська кличка “Славка”, Параска Миколаївна Боднарук (1899 р. н.) з Кривополя, псевдо “Смерека”, а її сина Дмитра (1924 р. н.) чекісти взяли живим⁸⁷.

4 квітня. О 2 год ночі група повстанців, одягнутих у військову форму, у с. Пістинь Косівського району підпалила подвір’я колгоспу “1-ше Травня”. У результаті пожежі згоріло семеро коней, дві корови, десять овець, а із собою повстанці забрали п’ять корів, з яких дві знайдено на території Яблунівського району⁸⁸.

У ніч з **7 на 8 червня** вистрілом з автомата через вікно у власній квартирі в Косові був убитий комуніст Онуфрій Дмитрович Павлик⁸⁹.

23 червня в с. Соколівка Косівського району в результаті прочісування групою косівського гарнізону вбито трьох повстанців, у яких вилучено військовий і партійний квитки убитого 8 червня офіцера запасу Онуфрія Дмитровича Павлика, два пістолети “ТТ”, один револьвер, автомат, гвинтівку, мисливську рушницю та друкарську машинку. Цього ж дня в результаті прочісування села Старий Косів об 11 год вечора спецпідрозділом НКВС було спіймано двох повстанців і одну зв’язкову, в яких вилучено два автомати та малокаліберний пістолет⁹⁰.

У ніч з **27 на 28 липня** 1949 р. у с. Пасічна на Надвірнянщині повстанці знищили голову сільської ради Корнейчука Олександра Олексійовича та його дружину, яка працювала завідуючою бібліотеки хати-читальні. На призовний пункт із села не явилось 27 липня четверо призовників, хоча їм було вручено повістки п’ятьма днями раніше⁹¹.

5 серпня о 18 год дня на вулиці коло сільради і правління колгоспу села Пнів на Надвірнянщині з автоматичної зброї важко поранено голову Надвірнянського райвиконкому Федорченка та смертельно поранено голову колгоспу Федяка, в якого повстанці забрали пістолет марки “ТТ”⁹².

У ніч з **8 на 9 серпня** о пів на першу ночі повстанці в Стопчатові Яблунівського району смертельно поранили працівника МДБ УРСР молодшого лейтенанта Івана Васильовича Тархталова та сержанта місцевого гарнізону військ МДБ УРСР Миколу Олексійовича Асьонова. Від тяжких поранень, не сумісних із життям, обидва померли в гарнізонному госпіталі військ МДБ СРСР у Коломиї. Похорон убитих відбувся 10 серпня 1949 р. на районному кладовищі смт. Яблунів⁹³.

У ніч з **15 на 16 серпня** в с. Вербовець Косівського району повстанці ліквідували двох осіб: Марію Миколаївну Григорчук (1931 р. н.) та Івана Миколайовича Худака (1919 р. н.), а в с. Хімчин убито двох місцевих жителів, а троє пропали безвісті⁹⁵.

30 вересня. Повстанці на Верховинщині у с. Яблунія з місцевого колгоспу забрали в лісі 150 голів великої рогатої худоби й отару овець, частина яких виявлена в лісах, а інша зникла безслідно⁹⁶.

13 жовтня в Жаб’юму повстанці вбили двох колишніх працівників районного відділу МДБ УРСР⁹⁷.

1950 р.

Група повстанців з 15 осіб на початку **травня** 1950 р. у с. Голови обікрала і спалила магазин і з групою самооборони колгоспу вела бій у с. Перехресне. Темною ночі в ліс забрано голову сільської ради с. Ясенів і секретаря по дорозі в райцентр.

4 травня 1950 р. на дорозі Жаб’є – Буркут повстанці відібрали гроші в сумі вісім тисяч гривень у бухгалтера Жаб’євської сплавідальниці⁹⁸.

16 липня 1950 р. о 20 год 30 хв у Черганівці Косівського району в сільському клубі повстанцями з вогнепальної зброї вбито дільничного міліціонера Козлана. Того дня о 18 год 30 хв у с. Річка того ж району смертельно поранено дільничного міліціонера Шмадюка і мешканку села⁹⁹.

29 серпня 1950 р. о 12 год дня в трьох кілометрах від Косова повстанцями кулеметним вогнем обстріляно військовослужбовців в/ч 3240: Комаров і Юзов, яких знищено¹⁰⁰.

1 серпня 1950 р. у с. Черемошна Верховинського району семеро повстанців напали на родину бійця групи самозахисту Савчука і побили матір і батька до втрати свідомості¹⁰¹.

30 серпня 1950 р. о пів на 10 год ранку в Яблунові підліток з револьвера в 300 метрах від воєнкомату вистрілами з револьвера поранив працівника районної молочарні Антона Басараба¹⁰².

Уночі **31 серпня** на **1 вересня** 1950 р. восьмеро повстанців у Космачі на Яблунівщині пограбували сільський магазин. Розшуком державного майна і винуватців займався старший оперуповноважений Іван Григорович Куликовський. Йому вдалося затримати двох нападників та розшукати взяті з магазину товари. Повстанці не залишилися в боргу: 5 вересня 1950 р. на дорозі між Великим Ключевом і Мишином троє повстанців о 19.30 вечора, коли той повертався на машині з Станіслава до Яблунова, був убитий вистрілом з пістолета. Затримати винуватців каральним органам не вдалося. Відплатну акцію вдало здійснив космачанин Боб'як¹⁰³.

1 вересня 1950 р. о 16.30 на межі сіл Рожнів Кутського і Тростянець Заболотівського районів шестеро повстанців обстріляли з ручного кулемета машину обласного управління МДБ УРСР. У результаті обстрілу наповал убито водія легковика, чотирьох солдат, а офіцера і двох солдат поранено. Уцілілий солдат убив одного повстанця, а інші відійшли в ліс.

Наступного дня в результаті каральної акції органами МДБ УРСР у селі Рожнів Кутського району вбито двох повстанців, у тому числі кущового провідника "Сагайдачного", а одну повстанку затримано чекістами¹⁰⁴.

21 жовтня 1950 р. підрозділом військ МДБ УРСР між селами Середній Березів і Лючки Яблунівського району була проведена чекістська операція, в ході якої знищено дванадцять повстанців, у тому числі трьох з обласного і дев'ятьох районного проводів ОУН. Утрати чекістів становили троє солдат¹⁰⁵.

1951 р.

15 травня. О 2 год уночі семеро повстанців в Уторопах Яблунівського району потрапили в засаду бійців стрілецької роти внутрішніх військ МДБ УРСР, якими командував капітан Євсєєв Михайло Никифорович. У ході короткочасного бою з боку чекістів загинув капітан М.Н.Євсєєв, а повстанці втратили побратима¹⁰⁶.

10 липня. О 23 год семеро озброєних повстанців у міській лікарні м. Надвірна знищили двох солдат внутрішніх військ МДБ УРСР і забрали із собою соратницю, яку місяць тому чекісти спіймали в бункері. Повстанці безперешкодно втекли без утрат¹⁰⁷.

1952 р.

24 травня. Уночі, як доповідав військовий комісар Яблунівського району майор Затока облвоєнкомату, у селі Люча "українсько-німецькі націоналісти" холодною зброєю вбили "активного представника радянської влади" голову сільської ради Ткачука Дмитра Миколайовича¹⁰⁸.

1956 р.

14 травня. О 23 год 15 хв, як зазначав у рапорті яблунівський військовий комісар майор Затока, "українськими націоналістами в селі Уторопи Яблунівського району був тяжко поранений в ногу уповноважений по державному займу, працівник РВ МВС УРСР Бондаренко Григорій Микитович, 1908 року народження". Потерпілому надали медичну допомогу, і він перебував на лікуванні в Яблунівській районній лікарні. Силами районної й обласної міліції проводилися оперативні пошуки. Результати пошуку – не відомі¹⁰⁹.

1 червня. О 2 год уночі уповноважений Яблунівського РВ МВС УРСР Захаров у півтора кілометри від Яблунова мав сутичку з трьома невідомими. Один з них з пістолета системи "ТТ" вистрілював у міліціонера і тяжко поранив його в руку. Захаров у відповідь відкрив вогонь, у результаті якого вбито одного з них. При вбитому виявлено пістолет системи "ТТ" з

пістолетними й гвинтівковими патронами. Двом іншим удалося втекли, але 2 червня були затримані на території Печеніжинського району¹¹⁰.

2 червня. О 3 год уночі шестеро невідомих у с. Баня Березів Яблунівського району відкрили з іноземної зброї вогонь, пограбували сільмаг на суму 26 000 карбованців і з пограбованим подалися в гори¹¹¹.

Узагальнивши вищенаведений джерельний матеріал, можна констатувати:

1. Зведення райвійськкоматів про повстанські акції, боротьбу з ними міліції, чекістів є новим видом першоджерел до вивчення минулого історії населених пунктів Галицької Гуцульщини радянської доби.

2. Ці документи суттєво доповнюють попередні види оригінальних документів з повстанської проблематики й допоможуть краєзнавцям і науковцям якнайповніше висвітлити картину визвольних змагань як в окремо взятому населеному пункті, так і в цілому в краю. Звісно, до трактування цих документів треба підходити виважено, з позицій досягнень сьогоднішньої української історичної науки.

3. Вищенаведені приклади засвідчують, що повстанці в 1945 і 1946 рр. вдавалися до партизанських методів боротьби з відновленим на теренах Галицької Гуцульщини радянським режимом: ліквідували державних і партійних керівників, активістів з місцевого населення. Вони також учиняли напади на військові гарнізони, райвідділи чекістів і на винищувальні загони аж до кінця 1948 р. і тримали їх у постійному страху. У цій нерівній боротьбі були людські втрати з обох боків. Разом з тим радянській державі повстанці своїми акціями нанесли великої шкоди на лісопильних заводах, в адміністративних будинках, пошкоджували телефонний і телеграфний зв'язок, а також знищували документацію місцевих органів самоуправління, яка назавжди втрачена для нинішніх дослідників. Тепер вони не можуть повною мірою правдиво відтворити історичні процеси, які протікали на території гуцульського регіону у той період.

4. Численні приклади звитяжної боротьби гуцулів проти ненависного їм радянського тоталітарного режиму засвідчують, що в літопис національно-визвольного руху українців у післявоєнний час вони вписали нові золоті сторінки доблесті. Їхня героїчна боротьба не пропала марно. У вдячних потомків буде жити довгі віки їхня жертвність, віддана на вівтар волі й свободи.

5. Матеріали вищезгаданих фондів науковці й краєзнавці можуть використати під час написання окремих нарисів до історії міст і сіл Галицької Гуцульщини, а також узагальнюючих праць із цієї проблематики. У цілому – це безцінний новий вид першоджерел для дослідження регіональної історії радянської доби.

1. Державний архів Івано-Франківської області (Держархів Івано-Франківської обл.), ф. Р. 752. (Жаб'євський районний військовий комісаріат), оп. 1, спр. 6, арк. 106.

2. Держархів Івано-Франківської обл., спр. 6, арк. 111.

3. Там само, ф. Р. 753 (Станіславський обласний військовий комісаріат), оп. 1, спр. 63, арк. 64.

4. Там само, арк. 62.

5. Там само.

6. Там само, арк. 65.

7. Там само, ф. Рп. 1, оп. 1, спр. 300, арк. 167зв.

8. Там само, ф. Р. 753, оп. 1, спр. 53, арк. 25, 27–29, 31–33.

9. Там само, арк. 96.

10. Там само.

11. Там само, спр. 65, арк. 94.

12. Там само, арк. 20.

13. Там само.

14. Там само.

15. Там само, арк. 4.

16. Там само, арк. 4, 22, 26, 26зв.

17. Там само, арк. 22.

18. Там само, арк. 20.

19. Там само, арк. 35.

20. Там само, арк. 64.

21. Там само.
22. Там само, арк. 79.
23. Там само, арк. 65, 79.
24. Там само, спр. 72, арк. 79.
25. Там само, арк. 31.
26. Там само, арк. 35.
27. Там само, спр. 65, арк. 110.
28. Там само, спр. 72, арк. 35.
29. Там само, арк. 35.
30. Там само, арк. 30.
31. Там само, арк. 65.
32. Там само, арк. 35.
33. Там само, арк. 80.
34. Там само, арк. 103.
35. Там само, арк. 99.
36. Там само.
37. Там само, арк. 108, 118.
38. Там само, арк. 109.
39. Там само, арк. 118.
40. Там само.
41. Там само, арк. 109.
42. Там само, арк. 114.
43. Там само, арк. 143.
44. Там само.
45. Там само, ф. Р. 753, спр. 72, арк. 115; Андрусяк М. Брати вогню / М. Андрусяк. – Коломия : Вік, 2004. – с. 765; Гушул М. Рожнів і Рожнівчани. Історико-мемуарний нарис п'яти поколінь / М. Гушул. – К. : Косів; Рожнів, 2010. – с. 153.
46. Держархів Івано-Франківської обл., ф. Р. 753, спр. 72, арк. 128.
47. Там само, арк. 126.
48. Там само, арк. 135, 143.
49. Там само, арк. 143.
50. Там само, арк. 131, 132.
51. Там само, арк. 143, 158.
52. Там само, арк. 153.
53. Там само, арк. 162.
54. Там само, арк. 174.
55. Там само, арк. 208.
56. Там само, арк. 250.
57. Там само.
58. Там само, арк. 193.
59. Там само, арк. 250.
60. Там само, спр. 76, арк. 19, 20.
61. Там само, арк. 35.
62. Там само, арк. 30.
63. Там само, арк. 37.
64. Там само, арк. 42, 44.
65. Там само, арк. 54, 60.
66. Там само, арк. 83.
67. Там само, арк. 91.
68. Там само, ф. Р. 768 (Надвірнянський районний військовий комісаріат), оп. 1, спр. 12, арк. 3.
69. Там само, ф. Р. 753, оп. 1, спр. 83, арк. 5.
70. Там само, арк. 6.
71. Там само, арк. 15.
72. Там само, арк. 15.
73. Там само, арк. 15.
74. Там само, ф. Р. 770 (Яблунівський районний військовий комісаріат), оп. 1, спр. 4, арк. 6.
75. Там само, ф. Р. 753, оп. 1, спр. 83, арк. 31.
76. Там само, арк. 61, 63.

77. Там само, арк. 31.
78. Там само, ф. Р. 752, оп. 1, спр. 6, арк. 4.
79. Там само, ф. Р. 753, оп. 1, спр. 83, арк. 73, 75; ф. Р. 770, оп. 1, спр. 4, арк. 9.
80. Там само, ф. Р. 753, оп. 1, спр. 83, арк. 83.
81. Там само, арк. 77, 78.
82. Там само. – ф. 770, оп. 1, спр. 4, арк. 17.
83. Там само.
84. Там само.
85. Там само, арк. 25.
86. Там само, ф. Р. 752, оп. 1, спр. 8, арк. 1.
87. Там само, ф. Р. 753, оп. 1, спр. 91, арк. 56.
88. Там само, арк. 53.
89. Там само, арк. 83.
90. Там само, арк. 99.
91. Там само, арк. 113.
92. Там само, арк. 115.
93. Там само, арк. 114.
94. Там само, арк. 114.
95. Там само, арк. 120.
96. Там само, спр. 83, арк. 135.
97. Там само, спр. 91, арк. 135.
98. Там само, спр. 95, арк. 25.
99. Там само, арк. 37.
100. Там само, арк. 48.
101. Там само, арк. 39.
102. Там само, арк. 46.
103. Там само, арк. 50.
104. Там само, арк. 57.
105. Там само, арк. 69.
106. Там само, спр. 103, арк. 8.
107. Там само, арк. 12, спр. 112, арк. 10.
108. Там само, спр. 112, арк. 11.
109. Там само, спр. 136, арк. 1.
110. Там само, арк. 2.
111. Там само, арк. 3, 4.

Впервые в украинской историографии в научный оборот вводятся рассекреченные материалы районных и областного военкоматов, которые рассказывают об успешных акциях украинских повстанцев против советского сталинского тоталитарного режима. Эти документы также свидетельствуют об ответных мерах советских государственных правоохранительных органов: милиции, госбезопасности, внутренних войск против повстанцев.

Ключевые слова: повстанцы, чекисты, участковый инспектор, бойцы истребительных отрядов – стрибки, районный военкомат, областной военкомат.

Declassified records of Zhabye (Soviet Fund 752), Nadvirna (Fund 768), Yabluniv (Soviet Fund 770), Yaremche (Soviet Fund 785) district and Stanislav (Fund 753) oblast military commissariats that tell about successful actions of Ukrainian rebels against Soviet totalitarian regime of the epoch of Stalin's ruling are put into scientific circulation in the Ukrainian historiography for the first time. These documents also confirm the measures taken in response against the rebels of the Soviet law enforcing bodies: police, national security, internal-security troops and their gradual suppression of the resistance movement on the territory of Galician Gutsul land.

Keywords: rebels, Chekists, district inspector, jump-fighters of mopping-up detachment, district military commissariat, oblast military commissariat.